

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS”, ȘCOALA DOCTORALĂ DE
ȘTIINȚE UMANISTE, SECȚIA FILOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Paul Dugneanu

Doctorand: Teodora Daniela Marcu

Constanța 2019

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS”, ȘCOALA DOCTORALĂ DE
ȘTIINȚE UMANISTE, SECȚIA FILOLOGIE**

GHEORGHE CRĂCIUN - UN ALT FEL DE POSTMODERNISM

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Paul Dugneanu

Doctorand: Teodora Daniela Marcu

Constanța 2019

Cuprins

Argument.....	1
Introducere.....	3
CAPITOLUL I: DEFINIREA UNEI GENERAȚII SAU AUTOHTONIZAREA POSTMODERNISMULUI.....	3
1.1 O nouă cultură mondială- Postmodernismul.....	23
1.2 Premisele unui postmodernism la granițele postmodernității.....	30
1.3 Experimentul literar românesc post-socialist: Generația '80.....	35
Postmodernism sau un nou experiment literar ?	41
O nouă generație.....	45
Gheorghe Crăciun și poetica textualistă	51
CAPITOLUL II: EXPERIMENTE LITERARE ÎN PLANUL LIMBAJULUI.....	55
2.1 Iluzia „realistă”: Un realism fotografic	55
2.2 Deconstrucție- Re-Construcție.....	64
2.3 Trupul știe mai mult- O gramatică a trupului	74
Anatomia trupului	77
CAPITOLUL III: TEXT SAU TRUP?	80
3.1. Experiența textualistă și autenticitatea scriiturii	80
3.2 O schimbare de sens : Descoperirea unui corp al textului.....	87
3.3 Simbioza corp-text	91
CAPITOLUL IV: IPOSTAZE ALE TRUPULUI- OBSESIA FEMININULUI.....	99
4.1 Feminismul în contextul postmodernismului	99
”Gender gap” sau diferența dintre genuri	102
Filozofia feministă.....	105
4.2 Frumoasa fără corp.....	109
4.3 Pupa Russa și bovarismul provincial românesc.....	115
4.4 Femei albastre- Femei icon	124
4.5 Corpul feminin: Al doilea sex sau ipostaza a trupului?	127
4.6 Imaginea femeii în proza optzeciștilor.....	134
4.7 Femeile din proza lui Crăciun	137
CONCLUZII.....	142

BIBLIOGRAFIE	163
---------------------------	------------

Cuvinte cheie : postmodernism, optzecism, feminism, textualism, corp/trup, reconstrucție

Teză de doctorat

”Gheorghe Crăciun – un alt fel de postmodernism”

Rezumat

ARGUMENT

Textul este o ipostaziere a limbajului, fixarea unui segment al său pe un suport care să îi asigure o anumită durabilitate, am putea spune că este vorba de replica autorului. În acest context, literatura devine un aspect al culturii, reflexia unor serii de experiențe care se pot ridica sau coborî într-o pluralitate de planuri, senzații, judecăți, sisteme, emoții estetice¹. Pentru a evidenția acest lucru, am ales proza anilor '80, deoarece exprimă cel mai clar evoluția mentalităților în spațiul carpato-dunăreano-pontic, un spațiu de altfel supus unor transformări radicale.

Literatura română este un concept ce trebuie analizat în strânsă legătură cu istoria românilor, însă generația optzecistă reprezintă momentul de ruptură, punctul în care se produce schisma, și realitatea istorică nu mai poate sta în calea progresului cultural. Asistăm la o emancipare a spiritului românesc ce se propagă prin textele unor tineri care propun o metamorfoză a mentalității omului. Dintre aceștia am ales să mă opresc asupra textelor lui Gheorghe Crăciun-un postmodern, un textualist, un optzecist

¹ Gheorghe Crăciun, *Introducere în Teoria Literaturii*, Chișinău, Cartier, 2003.

sau mai degrabă un promotor al unei reforme a gândirii, a exprimării prin trup și literă. Gheorghe Crăciun și-a asumat literatura ca pe o experiență personală de revelare a trupului, de raționalizare a lui prin limbaj. Până în acest punct, în cadrul literar românesc, nu s-a dus atât de departe analiza corpului uman până la a fi considerat o realitate unică, complexă, multifuncțională, mister al interiorității și al individualității artistice. Scriitura corporală surprinde atât manifestările corporalității, dar caută și să stimuleze viața corpului prin scriere și construirea unei conștiințe a reducerii lumii la propriul corp. Acest sistem, model de scriitură devine un proces al căutării reciprocității dintre trăire și transcriere.

În partea introductivă a tezei se regăsesc repere generale privind contextul apariției și dezvoltării mișcării postmoderne la nivel global, fapt ce a generat o reacție în lanț, de tip domino în toate domeniile în care omul activează. Demersul întreprins vizează de asemenea relaționarea discursului postmodern cu problematicile societății în cauză.

Pe fundalul unui context politic potrivit, postmodernismul se constituie în România sub forma unui curent supranumit și optzecism. Acesta este important ca sistem de gândire, prin raportarea la un spirit al veacului, la un tipar arhetipal comun, dar pe de altă parte este înglobat și corporalizat pentru a crea un produs propriu, autohton și original, o expresie curată și crudă a propriei noastre realități.

Metodologia lucrării își propune să demonstreze cum se poate ajunge la o interpretare corectă a textului literar, pornind de la integrarea adecvată a conținuturilor, realizată în urma unei selecții atente, ce scoate la iveală transformări, suferințe, corpuri, redade sincer și personal, în același timp. Asta este cea mai succintă prezentare a optzecismului: sinceritatea subiectivă, o contradicție posibilă și realizabilă în spațiul literaturii- un spațiu autonom.

Lucrarea de față reprezintă o incursiune în proza lui Gheorghe Crăciun plecând de la contextul cultural global, trecând prin disputele de clasificare și încadrare a scriitorilor generației sale, cu scopul de a scoate la iveală autenticitatea scriiturii sale cu toate etapele premergătoare devenirii sale.

Primul capitol : *Definirea unei generații sau autohtonizarea postmodernismului* stabilește premisele revergorării culturii și literaturii române și trasează conturul nașterii unei noi generații, care reprezintă, probabil cel mai limpede moment de sincronism și racordare la un spirit al veacului

Trecerea de la o generație la alta este marcată de atomizarea vieții literare și de prietenii individuale. Pozițiile care se stabilesc sunt ierarhice, strategice, economice, sentimentale, de forță, dar și artificiale și încearcă să conserve un prestigiu, niște privilegii din ce în ce mai fragile. Revistele, scriitorii, criticii vor să-și impună în continuare în fața cititorilor, vechile identități. Literatura română postbelică, în ciuda tuturor distorsiunilor și imixtiunilor proletcultiste și realist-

socialiste de care a avut parte, nu a stat pe loc. Problema contextuală care se stabilește după 1960 este una a generațiilor.

Scriitorii moderni schimbă în mod spectaculos criteriul de validare al creațiilor literare. Acestea sunt adevărate – și, ca urmare, și valoroase – în măsura în care ele se supun legilor subiectivității, total diferite de legile realității obiective. Am văzut mai sus că poeții moderni descoperă teritoriul subconștientului, concentrându-și mijloacele asupra explorării lui. Pentru suprarealiști, adevărata natură umană se află depozitată în acest teritoriu și ea trebuie scoasă la lumină (prin metoda automatismului psihic pur) ca singura dimensiune autentică a omului, toate celelalte aspecte care țin de viața diurnă fiind marcate de minciună, duplicitate, falsitate, filistinism, inautenticitate.

Momentul optzecist realiază poezia și proza în numele unui program de acțiune comun. Totul se produce sub semnul postmodernismului. Dincolo de diversitatea ei incontestabilă, numitorul comun al literaturii optzeciste e autocenzura hiperlucidă a autorului. Mecanismul producerii generează o înaltă tensiune problematică. Codurile estetice sunt testate și simultan supuse sistematic dezbaterei. Opiniile estetice devin obiectul favorit al creației, încorporate organic în ea.

Experimentalismul devine și o temă predilectă a criticii, nu numai un program de creație. Situată sub semn postmodernist impune redefinirea sa în raport cu avangardismul. Postmodernismul plasează într-o lumină revelatoare tensiunile estetice activate automat, ori de câte ori se pune problema definirii și evaluării experimentului- concept prin excelență diferențial și contrastiv. Nonconformismul definitoriu al experimentalismului a fost, în literatura postbelică, un gest de rezistență față de presiunea ordinii totalitare. În toate ispostazele sale, refuzul de aliniere în plan tehnic al poeziei și prozei, într-o epocă obsedată de ideea monumentului cultural, a fost un simplu epifenomen². Poeticile experimentale postbelice inventează, deci, moduri ingenioase de neutralizare, de blocare a canalelor artistice potențial deschise vocațiilor totalitare și formelor dictatoriale de reprezentare, având țel mistificator.

Orice discuție despre Gheorghe Crăciun are în vedere și generația pe care acesta o reprezintă. De cele mai multe ori, încercarea de definire, categorizare, limitare a noii direcții literare care se impune la sfârșitul anilor 70 ne aduce în fața unui fenomen global : *postmodernismul*. Conceptul de postmodernitate a pătruns târziu în România, la douăzeci de ani după impunerea sa în Occident iar primii care l-au întrbuințat au fost scriitorii generației '80. Problema postmodernității este acum în centrul oricărei încercări de a consemna schimbarea culturală și ne oferă ocazia de a reevalua

² Ibidem p.15.

modernitatea, de a citi semnele epocii ca indicatoare ce reflectă modernismul ca fiind instabil. *Postmodernismul* este un fenomen cultural, o dispunere a gândirii contemporane ce evaluează modurile istorice ale gândirii și situația social-istorică în care ne găsim în termeni culturali. Prozatorii optzeciști nu urmează o singură direcție, ci sunt diverși și versatili, umplând spațiul politicilor contemporane, de la proza aproape „tradiționalistă” până la cele mai avansate experiențe avangardiste, onirice și postmoderne. Textul literar optzecist nu este de la început postmodern, dar este suficient de excentric față de poeticile anterioare ca să anunțe tranziția către o nouă literatură. Structura sa specială se explică și prin amalgamul de idei și maniere artistice destul de eteroclite care intră în structura sa. Mai mult, exigența autenticității radicale va avea consecințe inovatoare pe planul tehnicilor narative și al teoriei lor despre ele și despre proză și literatură în genere: textualismul ca atare. Aceasta îi va determina, întâi de toate, dar numai pe cei mai radicali inovatori dintre ei, să abandoneze însăși noțiunea de operă, marcată de prea multe caracteristici metafizice, precum cele de întreg, de totalitate și de formă închisă, și să o înlocuiască cu cea de text, mult mai adecvată percepției fragmentare a cotidianului, și să transforme textualismul, în bună măsură, în experimentalism.

Cel de-al doilea capitol *Experimente literare în planul limbajului* reprezintă o prezentare a evoluției lui Gheorghe Crăciun, precum și o incursiune printre etapele de creație care l-au consacrat. Fotografia a fost pentru el mai mult decât ceea ce poate fi catalogat drept un hobby, ci un mod de a privi realitatea exterioară și de a o corporaliza în trupul textelor sale. Reflecțiile sale despre fotografie și despre posibilitățile obiectivului fotografic de a lua în posesie lumea sunt contemporane cu cele ale lui Susan Sontag, pe aceeași temă, la sfârșitul anilor 70. Baudrillard și Barthes analizează și ei rolul imaginii în societatea contemporană, observând că acest mijloc capătă amploare până în punctul în care se ajunge la pierderea reperelor realului.

Observațiile sale alcătuiesc o etică a privirii, o privire filtrată prin obiectivul aparatului de fotografiat, care apropie obiectele lumii până când acestea devin aproape de nerecunoscut, lumi de sine stătătoare. Cărțile sale cuprind nenumărate reflecții pe marginea impactului pe care tehnica fotografică îl are asupra prozei, dând naștere astfel unui *realism fotografic*, ce se caracterizează printr-o viziune textuală izomorfă atitudinii fotografului care pânzește lumea înconjurătoare pentru a-i smulge la un moment dat configurația ei de o clipă³.

Gheorghe Crăciun este convins de faptul că descrierea la care invită aparatul de fotografiat este de fapt un altfel de narațiune, unde interesul este centrat pe detaliu, surprinzând astfel texturile diverse

³ Crăciun Gheorghe: *Mecanica fluidului*, București, Cartea Românească, 2014.

ale realității cotidiene. Scriitura care dă viață textelor de proză se proiectează pe un fundal ceva mai abstract. E vorba de secvențe de reflecție. Între cele două compartimente se stabilesc corespondențe. Scrisul, și asemeni lui fotografia instaurează pe deplin ficțiunea fragmentară a unui eu hipnotic. Pe de altă parte, jurnalul este un spațiu al gloriei, unde cuvântul învinge carnea care respiră. Însă prea multă luciditate lexicală duce la inhibiție și sterilitate. Cuvântul nu trebuie căutat matematic, trebuie să-și păstreze o margine de indeterminare. Contextul este cel care poate reînnoi totul.

Gheorghe Crăciun percepe fotografia ca pe o posibilitate de a capta realul, de a-l povesti sau descrie, dorind să rămână posesorul unei colecții de imagini încremenite ale lumii prin care a trecut. Fotografia este o urmă, ea povestește, amintește, trezește sentimente, vorbește despre trecut, este o mărturie vie. Acest instrument reprezintă o urmă materială concludentă și sigură, căci are corporalitatea ce cuprinde o imagine concretă, bidimensională, neschimbătoare.⁴ Dorința de a capta realitatea fotografic se naște încă din adolescență, când tânărul Crăciun era condus de ambiția de a evada din obișnuitul lumii cotidiene, încercând să descopere adevărurile imediate, misterioase ale spațiului prin care se mișca. Obiectivul său era de a fi posesorul unei imagini fotografice a ceea ce ochiul a perceput, să stocheze astfel informația captată pentru totdeauna. Ținta fotografiilor sale a fost surprinderea unui „mister al naturii” și în acest sens a urmărit să obțină un spațiu propriu, necunoscut.

Intertextualitatea, deconstrucția și reconstrucția ca modalități de construcție a unui text sunt procedee prin excelență postmoderne, care nu se dezminț în literatura lui Gheorghe Crăciun și asta am urmărit în **cel de-al treilea capitol *Text sau Trup?***. După cum se știe, forma cărții este supusă unei turbulențe generale, dacă ea pare mai puțin firească iar istoria ei mai puțin transparentă, dacă ea nu poate fi atinsă fără a atinge, iar prin aceasta nu ar mai putea regla anumite procese de scriitură, trebuie de asemenea să o demonteze. Exterioritatea simplă a semnificatului în raport cu conceptul său trebuie regândită deoarece există o instabilitate în a percepe înțelesul. Fiecare concept primește, în mod necesar, două mărci asemănătoare, una în interiorul sistemului deconstruit, cealaltă în exteriorul lui, pentru că trebuie să dea prilejul unei duble lecturi, unei duble scriituri. Niciun concept, niciun nume, niciun semnificant nu se sustrage acestei reguli.⁵

Aceste fenomene literare ne atrag atenția pentru că ele reprezintă o proiecție a individului contemporan, un individ complex, contradictoriu, mereu în cautarea unor explicații și într-o perpetuă încercare de redefinire. El construiește și re-construiește exact cum un text postmodern impune o redescoperire și resemantizare a comunicării și a dialogului. Prozatorul observă creșterea temerii

⁴ Gheorghe Crăciun, *Mecanica fluidului*, cap. *Lumea întreruptă*, București, Editura Cartea Românească 2014p.148.

⁵ Jaques Derrida, *Diseminarea*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.

umane față de propria singurătate iar nevoia de comunicare devine o nevoie de conexiune și protecție.

Scriitura lui Gheorghe Crăciun reprezintă o căutare a unei alt fel de sensibilități care să conducă la revelarea dimensiunilor propriei ființe. Este unul din puținii scriitori optzeciști din opera căruia lipsește umorul; în schimb oferă cititorului posibilitatea de a observa în mod direct modul în care se naște textul. De asemenea, a urmărit în mod constant să ofere transparență scrisului, prozatorul fiind mereu dublat de conștiința teoreticianului.

Romanul textualist este unul radical, în care personajul principal este cel care scrie, care creează o copie a realității. „Demiurgul a murit, totul este text, în interiorul ca și în afara textului, se află alte texte, ce nu este text, este un colaj de texte”⁶.

Un alt concept care de altfel devine obsesiv în proza sa este trupul: Puterea și trupul scriitorului reprezintă două concepte fundamentale ale sistemului de gândire reflectat atât în literatura, cât și în teoriile lui Gheorghe Crăciun. El știe să arate cu degetul minciuna, impostura, infamia, falsitatea, abuzul, prostia, nedreptatea, crima, oroarea, aberația.⁷ El știe să demonteze cu relativă ușurință mecanismele vicioase ale funcționării Puterii și el reușește să facă acest lucru într-o manieră convingătoare. Scrisul, însă apară principiul individualității, neagă universul statistic și arată tocmai ceea ce poate vedea, auzi, pipăi, imagina.

Literatura optzecistă a revoluționat peisajul literar românesc iar pe fundalul acestei transformări Gheorghe Crăciun încearcă să dea un nou sens literaturii și prin textele sale teoretice să-și găsească referința. Din punctul său de vedere scrisul nu se poate confunda cu normalitatea limbajului, mai ales în proză. Fiecare propoziție, fiecare cuvânt sunt atent gândite și calculate și adesea sunt deconstruite, ironizate, parodizate prin prisma altor discursuri. Literatura, și mai ales proza trebuie să exprime gândirea corporală despre lume. Toate căutările experimentale și la nivel de limbaj dar și scrierile disidente și depoziționare, biografismul și textualismul au contribuit în mod esențial la conturarea unei problematice, a unor viziuni și atitudini comune pentru spațiul nostru. Generația optzecistă nu și-a încălcat premisele, ea înseamnă un nou mod de a privi lumea și a vorbi despre ea, o nouă fenomenologie a percepției, dar și o nouă gramatică, una ironică, pragmatică și naturală în același timp. Au ocolit temele mari, temele zilei, și au fugit de ideologizare.⁸

Scrisul lui Gheorghe Crăciun are două trăsături aproape evidente: un tip acut de senzitivitate/sensibilitate – transferul corporalității în actul creației sau ceea ce el însuși numea pactul

⁶ Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică*. Lista lui Manolescu, vol.II *Proza. Teatrul*, București Editura Aula p.281.

⁷ Gheorghe Crăciun, *Scriitorul și puterea sau despre puterea scriitorului*, Cartea Românească, București, 2015.

⁸ Gheorghe Crăciun, *În căutarea referinței*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998.

somatografic – și o viziune lucid-dramatică asupra existenței. Din această asociere rezultă gravitatea profund senzuală, tristețea senzorială care se infiltrează în întreaga sa operă. Probabil că exacerbaria sensibilității produce o întâlnire dureroasă cu realul, așa că analiza rațională care urmează are rolul de a face lucrurile suportabile, de a pune ordine în jur. Poate de aceea fiecare articol și fiecare eseu din cele publicate în *Scriitorul și puterea* par să aibă o miză personală, pe care cititorul o intuiește, ea nefiind explicită decât rareori (precum în articolele despre generația '80).⁹

Între corp și text există o legătură subtilă, plasmatică, mult mai prezentă decât s-a comentat, în general. Opera este produsul unui alt eu decât eul social, este procesul manifestării scriptice a eului corporal, ireductibil la o intenție conștientă. Explicarea unei opere depășește personalitatea celui care a produs-o, sensul inițial. Se știe că romanul, chiar și cel mai realist, nu este decât o convenție, de aceea literatura rămâne o formă de discurs, un „cod de reprezentare”. Dar forța de seducție a unei cărți este plăcerea pe care o creează, este dorința și pulsiunea celui care a generat-o, autorul, consideră Roland Barthes. În esență, în cadrul discursului, scriitorul realizează o reducere a realului la memoria propriului corp. Cuvintele unei povestiri au cu trupul o afinitate singulară¹⁰.

Însă cel mai important aspect al textelor teoretice ale lui Gheorghe Crăciun, cu toate neajunsurile acestora, nu rezultă din formulele inedite pe care le probează, ci din consecvența cu care își păstrează registrele și viziunea asupra literaturii. Astfel, dacă e să luăm o carte precum *Pactul somatografic*, putem din capul locului să identificăm aceleași afinități interpretative, în întreg demersul seriei, pe care scriitorul brașovean le-a avut din anii '80. Ajunge să parcurgem textele-manifest din *Competiția* continuă pentru a observa că *Pactul somatografic* reprezintă concretizarea, în formă finală teoretizată (deși neterminată), a ceea ce Mihaela Ursa numea „obsesia corporalității, (...) a motivării viscerale a scrisului”.

Capitolul al patrulea reprezintă de fapt o analiză a romanelor sale care au ca centru de interes construcția personajului feminin. Este trupul feminin transcris cu toate implicațiile sale sau femeia este în continuare percepută ca un apendice al bărbatului. Am pornit în analiză prin stabilirea premiselor teoriilor feministe de actualitate fără însă a cădea în extrema decăderii din drepturi a scriitorului de gen masculin. Am clarificat diferențele de gen și am analizat ce înseamnă filozofia feministă aplicând conceptele acolo unde s-au potrivit tiparului. Dilema cu care se confruntă încă teoria feministă constă în faptul că însăși definiția feminismului se întemeiază pe un concept ce

⁹ Dorica Baltașu Nicolae, *Puterea scriitorului este și tristețea lui*, <http://www.observatorcultural.ro/articol/puterea-scriitorului-este-si-tristetatea-lui/>.

¹⁰ Roland Barthes, *Gradul zero al scriiturii*, trad. din franceză de Alexandru Cistelean, Editura Cartier, Chișinău, 2006.

trebuie deconstruit și deesențializat sub toate aspectele. Feminismul cultural a sfidat definițiile masculine ale conceptului de feminitate presupunând o răsturnare a vechii ierarhizări, a atributelor tradiționale. Femeile și bărbații sunt judecați prin prisma stereotipurilor de gen și din păcate acest lucru este o constantă a mentalităților contemporane. Aproape nimic nu s-a schimbat în definirea femininului de la greci încoace, însuși Pitagora considera că „există un principiu bun, creator, al ordinii, al luminii și al bărbatului, și un principiu rău, creator al haosului, al tenebrelor și al femeii” . Persistă stereotipuri tradiționale extrem de polarizate în care familia, școala și mass-media joacă un rol important.

Ceea ce ne interesează este succesiunea accelerată de portrete masculine, ușor deformate de atracția magnetică a femeii fatale. Neavând forța să-și impună prezența dureroasă a trupului de carne, femeia nu poate revendica dreptul de a beneficia cu adevărat de un corp textual: ea rămâne o himeră, un simplu pretext pentru ochiul bărbătesc care-l vede, ale vocii care-l spune, ale mâinii care-l spune. De fiecare dată, ceea ce se prezintă sub forma unei dileme amoroase de tip camilpetrescian se dovedește a fi doar pretextul pentru consemnarea, exclusivă și obsesivă, a unei aventuri scriitoricești.¹¹

Femeile din proza lui Gheorghe Crăciun nu sunt femei care să iasă din tiparul unei vieți monotone, ele se evidențiază și capătă o personalitate definită în contextul manifestării propriilor trăiri, drame, experiențe. Nu sunt femei deosebite, de o frumusețe rară, poate doar avatarul lui Nicole Kidman, care-l obsedează pe naratorul *Femeilor Albastre*, să fie un icon, un punct de referință, un model de frumusețe promovat de revistele scumpe, de cinema, de televiziune, de mass media. Doar aceste femei urmează idealurile Frumuseții propuse de lumea consumului comercial. Mass media oferă și iconografia secolului precedent, și realismul fantastic, și prestața de zeiță, și silueta anorexică a prezentatoarelor de modă, și frumusețea neagră, și pe cea anglo-saxonă, și imaginea femeii fatale care apare în emisiunile TV și în reclame ¹². Leontina, Ondina și toate celelalte frumoase fără corp sunt expresii ale sincretismului total, a politeismului absolut și de nestăvilit al Frumuseții.

¹¹ Corina Ciocârlie, *Femei în fața oglinzii*, cap. *Frumoasa fără corp. Trupul și litera*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1998.

¹² Umberto Eco, *Istoria frumuseții*, București, Editura Rao, 2012.

